

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS

LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2011. gada 25. oktobrī

lietā Nr. 2011-01-01

Latvijas Republikas Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Gunārs Kūtris, tiesneši Kaspars Balodis, Aija Branta, Kristīne Krūma, Uldis Ķinis un Sanita Osipova,

pēc akciju sabiedrības „Pilsētas zemes dienests” pieteikuma,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, 19.² un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2011. gada 27. septembrī tiesas sēdē izskatīja lietu

„Par Civillikuma 1068. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. pantam”.

Konstatējošā daļa

1. Latvijas Republikas Augstākā padome (turpmāk – Augstākā padome) 1992. gada 14. janvārī pieņēma likumu „Par Latvijas Republikas 1937. gada Civillikumu”, saskaņā ar kuru tika atjaunots Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma (turpmāk arī – Civillikums) spēks. Īpašos likumos tika noteikts atsevišķo Civillikuma daļu spēkā stāšanās laiks un kārtība. Augstākā padome 1992. gada 7. jūlijā pieņēma likumu „Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un

kārtību”, ar kuru noteica, ka šis likums un Civillikuma lietu tiesību daļa stājas spēkā ar 1992. gada 1. septembri.

Civillikuma 1068. panta pirmā daļa, kas ietilpst lietu tiesību daļā, nosaka: „Rīkoties ar kopīpašuma priekšmetu, kā visumā, tā arī noteiktās atsevišķās daļās, drīkst tikai ar visu kopīpašnieku piekrišanu; bet ja kāds no viņiem rīkojas atsevišķi, tad šī rīcība nevienam nav spēkā, bet arī uzliek pēdējam pienākumu atlīdzināt pārējiem zaudējumus, kas viņiem ar to nodarīti” (turpmāk – apstrīdētā norma).

2. Akciju sabiedrība „Pilsētas zemes dienests” (turpmāk – Pieteikuma iesniedzējs) norāda, ka esot vairāku nekustamo īpašumu – zemesgabalu, uz kuriem atrodas daudzdzīvokļu mājas ar privatizētiem dzīvokļiem, – īpašnieks. Ņemot vērā to, ka zemes nomas līgumi par Pieteikuma iesniedzējam piederošo zemesgabalu lietošanu neesot noslēgti, Pieteikuma iesniedzējs cēlis tiesā prasību pret Rīgas domi par minēto līgumu noslēgšanu.

Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departaments (turpmāk – Senāts) 2010. gada 15. septembra spriedumā lietā Nr. SKC-174/2010 (turpmāk – Spriedums SKC-174) konstatēja, ka Pieteikuma iesniedzējam piederošo zemesgabalu Rīgā, Jaunciema 2. šķērslīnijā, kadastra Nr. 0100-114-0077, Lielvārdes ielā b/n, kadastra Nr. 0100-071-2041, un Staraja Rusas ielā 7, kadastra Nr. 0100-049-0075, (turpmāk – Zemesgabali) kopīpašnieki neesot devuši savu piekrišanu zemes nomas līguma noslēgšanai un atsevišķa Zemesgabalu lietošanas kārtība neesot noteikta. Līdz ar to Augstākās tiesas Civillietu tiesu palāta, pamatojoties uz apstrīdēto normu, Pieteikuma iesniedzēja prasību attiecībā uz Zemesgabaliem esot pamatoti noraidījusi un strīdu izšķīrusi pareizi.

Pieteikumā norādīts, ka apstrīdētā norma uzskatāma par Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 105. pantā noteikto īpašuma tiesību ierobežojumu, jo tās piemērošanas rezultātā samazinoties Zemesgabalu ekonomiskā vērtība. Proti, minētā norma liedzot vienam no kopīpašniekiem iznomāt sev piederošā nekustamā īpašuma domājamās daļas vai celt prasību par zemes nomas līguma noslēgšanu.

Apstrīdētā norma esot noteikta ar pienācīgā kārtā pieņemtu likumu, un tās leģitīmais mērķis esot citu kopīpašnieku tiesību aizsardzība. Taču apstrīdētās normas radītās sekas esot nesamērīgas. Pēc Pieteikuma iesniedzēja domām, apstrīdētā norma esot novecojusi, jo radusies pirms aptuveni 150 gadiem, kad nebijis nedz dalīto īpašumu, nedz piespiedu nomas attiecību. Savukārt pēc 1991. gada esot izveidojušies neskaitāmi dalītie īpašumi un pieņemti vairāki normatīvie akti, kas „faktiski ignorē apstrīdētajā normā ietverto regulējumu”.

Apstrīdētajai normai neatbilstot liela daļa valsts un pašvaldību, kā arī valsts akciju sabiedrības „Privatizācijas aģentūra” (turpmāk – Privatizācijas aģentūra) un valsts akciju sabiedrības „Valsts nekustamie īpašumi” (turpmāk – Valsts nekustamie īpašumi) slēgtie nomas līgumi. Proti, minētie subjekti iznomājot zemesgabalu domājamās daļas, un apstrīdētā norma šādās situācijās netiekot piemērota. Arī citi Zemesgabalu kopīpašnieki esot noslēguši nomas līgumus ar attiecīgās daudzdzīvokļu mājas pārvaldnieku, un apstrīdētā norma neesot bijusi par šķērslī šādu līgumu slēgšanai.

No minētajiem piemēriem esot secināms, ka, pastāvot tādiem tiesību institūtiem kā piespiedu noma un dzīvokļa īpašums, liegums kopīpašniekam gan iznomāt sev piederošo zemesgabala domājamo daļu, gan saņemt nomas maksu, gan vērsties ar prasību tiesā ir nesamērīgs īpašuma tiesību ierobežojums. Apstrīdētās normas sekas esot tādas, ka kopīpašumā esošu zemesgabalu īpašniekiem neesot tiesību saņemt nekādu labumu no sava īpašuma, turklāt vēl esot pienākums maksāt nodokļus.

Piespiedu nomas attiecību ietvaros citu kopīpašnieku intereses netiekot aizskartas, jo kopīpašnieks tikai lūdzot noteikt samaksu par viņam piederošā īpašuma augļiem, bet „neveic īpašuma apgrūtināšanu ar jaunām saistībām”. Tādējādi netiekot aizskartas intereses, kuras būtu jāaizsargā un kuru dēļ būtu jāierobežo Pieteikuma iesniedzējam Satversmē noteiktās pamattiesības.

Pieteikuma papildinājumos norādīts: neesot pamatots Saeimas arguments, ka tad, ja viens no kopīpašniekiem nevēlas dot piekrišanu piespiedu nomas līguma slēgšanai, citam kopīpašniekam esot tiesības prasīt šādi nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu. Proti, civiltiesībās pastāvot dispozitivitātes princips, un, ja kāda

persona nevēloties slēgt līgumu ar konkrētiem noteikumiem, šo personu nevarot piespiest rīkoties citādi.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – nepiekrīt Pieteikuma iesniedzēja argumentiem un lūdz Satversmes tiesu atzīt apstrīdēto normu par atbilstošu augstāka juridiskā spēka tiesību normai.

Satversmes 105. pants paredzot gan īpašuma tiesību netraucētu īstenošanu, gan arī iespēju tās ierobežot. Civillikuma trešās daļas trešās nodaļas piektajā apakšnodaļā esot norādīti īpašuma aprobežojumi, arī kopīpašums, kas kā aprobežojums attiecas uz īpašumu visā tā apjomā. Starp kopīpašniekiem rodoties īpašas valdījuma, lietojuma un rīcības attiecības – viņi savas tiesības īstenojot kopīgi. Tādējādi viņi esot savstarpēji saistīti un zināmā mērā ierobežoti, it īpaši rīcībā ar kopīpašuma objektu. No savstarpējo attiecību aspekta katra kopīpašnieka tiesiskā vara pār lietu esot uzskatāma par aprobežotu visā tās apjomā.

Katra kopīpašnieka varas aprobežojums ar likuma normas palīdzību noteikts pašu īpašnieku interešu aizsardzības labad, kā arī civiltiesiskās apgrozības interesēs. Ja viena lieta vienlaikus pieder divām vai vairākām personām, tad valstij vajagot panākt tādu tiesisko regulējumu, lai tiktu nodrošināta visu kopīpašnieku tiesību vienlīdzība neatkarīgi no katram piederošās domājamās daļas lieluma. Šādi tiekot garantēta katra kopīpašnieka varas tiesība pār lietu.

Saeima norāda, ka likuma uzdevums esot nodrošināt saprātīgu un efektīvu civiltiesisko apgrozību, kā arī to, lai kopīpašnieku rīcības pamatprincipi būtu skaidri un nepārprotami civiltiesiskajā aprītē iesaistītajām trešajām personām. Līdz ar to apstrīdētajai normai esot vairāki leģitīmi mērķi, tostarp citu personu tiesību un sabiedrības labklājības aizsardzība.

Vērtējot atbilstību samērīguma principam, esot jāņem vērā, ka ierobežojums noteikts privāttiesību jomā un apstrīdētā norma neattiecas uz kopīpašnieka rīcību ar domājamo daļu (piemēram, pašam to ieķīlājot vai pārdodot) vai tiesībām vienoties par kopīpašuma lietošanu un izmantošanu.

No kopīpašuma būtības izrietot, ka ierobežojumi rīcībai ar kopīpašuma priekšmetu dažkārt var novest pie tā, ka kopīpašniekiem zūd interese kopīpašumu

saglabāt. Šā iemesla dēļ Civillikuma 1074. un 1075. pants paredzot kopīpašnieku tiesības prasīt kopīpašuma dalīšanu. Tas esot tiesiskais instruments, kuru kopīpašnieks varot izmantot piespiedu kārtā, lai izbeigtu kopīpašumu.

Savukārt gadījumos, kad viens kopīpašnieks ar savu rīcību (bezdarbību) nodara otram kopīpašniekam zaudējumus, cietušais varot prasīt šo zaudējumu atlīdzināšanu. Šāda iespēja acīmredzami varētu motivēt citus kopīpašniekus risināt nomas jautājumu.

Ja apstrīdētās normas nebūtu, tad katrs kopīpašnieks ar īpašumu varētu rīkoties, it kā viņš būtu tā vienīgais īpašnieks. Savukārt tad, ja rīcībai ar kopīpašumu paredzētu kopīpašnieku balsu vairākuma principu, tas varētu nonākt pretrunā ar īpašuma ekonomisko jēgu. Līdz ar to apstrīdētās normas satura veidošana atbilstoši Pieteikuma iesniedzēja iecerētajam risinājumam sagrautu kopīpašuma institūtu pēc būtības, lielā mērā aizskarot citu kopīpašnieku tiesības un likvidējot jebkādu saprātīgu līdzsvaru starp visu kopīpašnieku tiesībām.

Spriedums SKC-174 neliedzot personai prasījuma tiesības attiecībā uz nomas tiesisko attiecību atzīšanu un nomas maksas piedziņu. Saeima uzsver, ka minētais spriedums esot vērtējams tikai atbilstoši konkrētajiem faktiskajiem apstākļiem un prasītāja izraudzītajai taktikai šajā lietā. Turklāt Spriedumā SKC-174 neesot noraidīta iespēja prasīt nomas līguma noslēgšanu, bet prasīts vienīgi pareizi procesuāli īstenot tiesvedību, piemēram, pieaicinot citus kopīpašniekus kā trešās personas.

Saeima vērš Satversmes tiesas uzmanību uz to, ka izskatāmā lieta skarot nevis apstrīdētās normas konstitucionalitāti, bet gan jautājumus par dažādu civiltiesisko un civilprocesuālo tiesību normu neizmantošanu vai neprasmīgu izmantošanu.

4. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – norāda, ka saskaņā ar Civillikuma 1068. pantu zemesgabala domājamās daļas nevarot būt par nomas līguma priekšmetu, ja kopīpašnieki nav vienojušies par tā atsevišķas lietošanas kārtību vai nav devuši piekrišanu visa zemesgabala iznomāšanai. Tomēr gadījumos, kad attiecības starp zemesgabala īpašnieku un uz šā zemesgabala uzbūvētas

dzīvojamās mājas īpašnieku izveidojušās uz likuma pamata, dzīvojamās mājas īpašniekam esot tiesības lietot zemesgabalu.

Likumā „Par valsts un pašvaldību dzīvojamo māju privatizāciju” zemes īpašniekam esot paredzētas tiesības saņemt noteikta apmēra nomas maksu. Tādējādi būtiska nozīme esot tam, vai bez citu kopīpašnieku piekrišanas tiek konstatēts vienīgi nomas maksas samaksas pienākums un apmērs vai arī tiek noslēgts nomas līgums, kurā noregulēti arī citi uz kopīpašuma priekšmetu attiecināmi jautājumi. Ja attiecības starp zemesgabala īpašnieku un uz šā zemesgabala uzbūvētas dzīvojamās mājas īpašnieku izveidojušās uz likuma pamata, tad zemesgabala kopīpašniekam esot tiesības prasīt nomas maksas apmēra konstatēšanu atbilstoši attiecīgajai viņa īpašumā esošajai zemesgabala daļai. Šādas tiesības pastāvot neatkarīgi no citu kopīpašnieku piekrišanas prasījumam.

Apstrīdētajai normai neesot imperatīva rakstura, un kopīpašnieki ar īpašu vienošanos varot noteikt, ka rīcībai ar kopīpašumā esošo lietu ir pietiekama, piemēram, kopīpašnieku vairākuma piekrišana. Tāpat kopīpašnieki varot vienoties, piemēram, arī par lietas nodošanu viena kopīpašnieka vai trešās personas lietošanā.

Tieslietu ministrija pievienojas Saeimas atbildes rakstā paustajam viedoklim, ka konkrētajā situācijā Pieteikuma iesniedzēja prasība tika noraidīta, jo tas lietas vešanā neesot ievērojis materiālās un civilprocesuālās normas un tādēļ arī nevarējis pilnvērtīgi aizstāvēt savas tiesības. Pareiza materiālo un civilprocesuālo normu izmantošana būtu novērsusi tā pamattiesību iespējamo aizskārumu. Proti, Pieteikuma iesniedzējam prasību vajadzējis celt tā, lai neaizskartu citu kopīpašnieku tiesības.

5. Pieaicinātā persona – Latvijas Republikas tiesībsargs (turpmāk – Tiesībsargs) – uzskata, ka apstrīdētā norma neesot pretrunā ar Satversmes 105. pantu. Tiesībsarga argumenti, ar kuriem tiek pamatots šāds viedoklis, ir līdzīgi Saeimas argumentiem.

Tiesībsargs papildus norāda, ka likumdevējs izveidojis kopīpašuma institūtu kā izņēmumu no īpašuma tiesības regulējošiem vispārīgajiem noteikumiem. Personai, iegūstot kopīpašumā lietu, esot jārēķinās ar pārējo kopīpašnieku tiesībām. Likumā

noteikto īpašuma aprobežojumu dēļ likumdevējs esot noteicis kopīpašniekam tiesības prasīt kopīpašuma dalīšanu.

6. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes doktorants Martins Osis – norāda, ka kopīpašuma tiesiskajās attiecībās būtiska loma bijusi visu kopīpašnieku gribai rīkoties ar kopīpašumu, jo jebkāda rīcība ar kopīpašumu, kura ir pretēja cita kopīpašnieka tiesiski nozīmīgai gribai, neesot spēkā. Laika gaitā kopīpašuma institūts esot attīstījies un aizliegumam rīkoties ar visu kopīpašumu radies plašāks saturs, kas ietverot arī izņēmumus. Neesot pamatots pieteikumā minētais arguments, ka apstrīdētā norma ir novecojusi, jo arī divdesmitā gadsimta sākumā esot pastāvējušas daudzveidīgas kopīpašuma tiesiskās attiecības.

Apstrīdētās normas leģitīmais mērķis esot paredzēt taisnīgu tiesību un pienākumu sadalījumu, lai ikviens kopīpašnieks varētu īstenot savas īpašuma tiesības. Apstrīdētā norma esot nepieciešama, un tās regulējums izrietot no kopīpašuma būtības – aizsargāt īpašuma tiesības, nevis tās aprobežot vai aizskart.

No apstrīdētās normas izrietot, ka ikvienam kopīpašniekam ir tiesības prasīt tādu zaudējumu atlīdzību, kuri rodas no cita kopīpašnieka nepamatoti noteikta aizlieguma rīkoties ar kopīpašumā esošo lietu. Šāda aizlieguma pamatotība esot izvērtējama tiesā, un tiesa varot to atzīt par prettiesisku. Bez tam kopīpašnieks esot tiesīgs prasīt arī piespiedu nomas līguma noslēgšanu, ja šāda līguma noslēgšana neskar citus kopīpašniekus vai ir saņemta to piekrišana. Ja apstrīdētā norma tiktu atzīta par neatbilstošu Satversmei, tad ievērojami paaugstinātos risks, ka viena kopīpašnieka negodprātīgas rīcības rezultātā varētu tikt nodarīts kaitējums citiem kopīpašniekiem.

Apstrīdētās normas piemērošana katrā konkrētā civillietā esot lielā mērā atkarīga no civillietas dalībnieku spējas savu viedokli motivēt. Izskatāmā lieta neskarot apstrīdētās normas satversmības jautājumu, jo Pieteikuma iesniedzējs neesot apmierināts ar vispārējās jurisdikcijas tiesas nolēmumu un apstrīdētās normas piemērošanas aspektiem. Pieteikuma iesniedzējs neesot izmantojis visas iespējamās civilprocesuālās tiesības, un šis fakts esot novedis pie konkrētā tiesvedības rezultāta.

Bez tam no Sprieduma SKC-174 esot secināms, ka Pieteikuma iesniedzējs nekvalitatīvi pārstāvējis savu pozīciju tiesā.

7. Valsts nekustamie īpašumi informē, ka praksē esot ļoti daudz tādu gadījumu, kad uz valsts īpašumā esošajiem zemesgabaliem atrodas vairākām privātpersonām piederoši patstāvīgi nekustamie īpašumi. Tāpat esot arī tādi gadījumi, kad uz valsts īpašumā esoša zemesgabala atrodas patstāvīgs īpašuma objekts, kas ir vairāku privātpersonu kopīpašumā. Šādos gadījumos tiesiskās attiecības regulējot speciālo likumu normas.

Praksē neesot bijis neviena gadījuma, kad kāds zemesgabala kopīpašnieks izteiktu pretenzijas pret Valsts nekustamo īpašumu rīcības tiesiskumu un prasītu Valsts nekustamo īpašumu veiktos darījumus atzīt par spēkā neesošiem.

8. Privatizācijas aģentūra norāda, ka apstākļos, kad pastāv zemes piespiedu nomas tiesiskās attiecības, tā slēdzot nomas līgumus un iznomājot zemesgabala domājamo daļu, nesaņemot visu pārējo zemesgabala domājamo daļu īpašnieku piekrišanu. Nomas tiesiskās attiecības gadījumos, kad tiek iznomāti valstij piederoši zemesgabali, reglamentējot Civillikums, ciktāl to neierobežojot speciālās tiesību normas, kuras reglamentē nosacījumus nomas līguma noslēgšanai starp zemes un ēku (būvju) īpašniekiem. Noslēdzot nomas līgumu par valstij piederoša zemesgabala domājamo daļu, Privatizācijas aģentūra rīkojoties nevis ar visu lietu, bet tikai ar tās daļu, kas piekrīt valstij. Līdz ar to pārējo kopīpašnieku piekrišana neesot nepieciešama, jo tiem netiekot nodarīti nekādi zaudējumi un šāda rīcība neattiecoties uz pārējo kopīpašnieku daļām.

9. Sabiedrība ar ierobežotu atbildību „Rīgas namu pārvaldnieks” informē, ka esot reorganizētās sabiedrības ar ierobežotu atbildību „Kurzemes namu apsaimniekotājs” saistību pārņēmēja. Tā slēdzot zemes nomas līgumus ar zemesgabalu kopīpašniekiem. Sabiedrība esot noslēgusi nomas līgumu ar vienu Zemesgabala Rīgā, Staraja Rusas ielā 7 (kadastra Nr. 0100-049-0075) kopīpašnieku, kuram piederošā domājamā daļa esot puse no šā Zemesgabala. Līguma slēgšanas

iniciators esot bijis šis kopīpašnieks. Savukārt ar Pieteikuma iesniedzēju, kas ir otrs Zemesgabala kopīpašnieks, līgums neesot noslēgts. Tā kā līgums noslēgts tikai par vienam kopīpašniekam piederošās Zemesgabala domājamās daļas iznomāšanu, šāda rīcība neskarot Pieteikuma iesniedzēja kā Zemesgabala otra kopīpašnieka tiesības.

Secinājumu daļa

10. Lai gan pieteikumā ietverts prasījums izvērtēt apstrīdētās normas atbilstību visam Satversmes 105. pantam, tomēr būtībā tiek apstrīdēta atbilstība tikai minētā panta pirmajiem trim teikumiem, proti: „Ikvienam ir tiesības uz īpašumu. Īpašumu nedrīkst izmantot pretēji sabiedrības interesēm. Īpašuma tiesības var ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu.”

Izskatāmā lieta neskar jautājumus, kas attiecas uz Satversmes 105. panta ceturtajā teikumā paredzēto īpašuma piespiedu atsavināšanu sabiedrības vajadzībām.

Līdz ar to Satversmes tiesa izvērtēs apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem.

11. No vispārējās jurisdikcijas tiesu nolēmumiem secināms, ka Pieteikuma iesniedzējs cēlis tiesā prasību pret Rīgas domi par nomas līgumu noslēgšanu attiecībā uz vairāk nekā 30 nekustamajiem īpašumiem. Lielākā daļa minēto īpašumu pieder Pieteikuma iesniedzējam kā vienīgajam īpašniekam, bet Pieteikuma iesniedzējs ir arī viens no astoņu citu minēto nekustamo īpašumu kopīpašniekiem un tam pieder attiecīgo zemesgabalu domājamās daļas.

Pieteikuma iesniedzējs lūdza tiesu noteikt rakstveida nomas līgumu dabiskās un nejaušās sastāvdaļas, citastarp arī tādus nosacījumus, ka nomniekam jānodrošina zemes īpašuma un tam piegulošās teritorijas apkope un nomniekam ir tiesības nodot attiecīgā zemes īpašuma lietošanas (faktiskā valdījuma) tiesības trešajām personām ar iznomātāja piekrišanu. Tāpat Pieteikuma iesniedzēja piedāvātajā līguma projektā bija ietverts noteikums, ka nomas līgums nodibina servitūtu atbilstoši Civillikuma 1142. pantam (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 20. un 21. lpp.*).

Vispārējās jurisdikcijas tiesas, atsaucoties arī uz apstrīdēto normu, Pieteikuma iesniedzēja prasību par nomas līguma noslēgšanu attiecībā uz Zemesgabaliem noraidīja, jo no citiem Zemesgabalu kopīpašniekiem nebija saņemta piekrišana šādam prasījumam, kas apgrūtinātu viņu tiesības. Arī Senāts Spriedumā SKC-174 norādīja, ka saskaņā ar Civillikuma 1068. pantu rīkoties ar kopīpašuma priekšmetu kā visumā, tā arī noteiktās atsevišķās daļās drīkst tikai ar visu kopīpašnieku piekrišanu un neviens kopīpašnieks bez visu pārējo kopīpašnieku piekrišanas nedrīkst nedz apgrūtināt kopīpašuma priekšmetu ar lietu tiesībām, nedz atsavināt to visā tā sastāvā vai pa daļām, nedz arī kaut kā to pārgrozīt (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 27. lpp.*).

12. Satversmes tiesas likuma 19.² panta pirmā daļa nosaka: „Konstitucionālo sūdzību (pieteikumu) Satversmes tiesai var iesniegt ikviena persona, kura uzskata, ka tai Satversmē noteiktās pamattiesības aizskar tiesību norma, kas neatbilst augstāka juridiska spēka tiesību normai.” Tātad persona var vērsties Satversmes tiesā tikai tādos gadījumos, kad pastāv tieša saikne starp šīs personas tiesību aizskārumu un apstrīdēto tiesību normu. No minētās normas arī izriet, ka personas pamattiesību aizskārumam jābūt tiešam un konkrētam.

Izskatot lietu pēc personas konstitucionālās sūdzības, Satversmes tiesas uzdevums ir izvērtēt tādas tiesību normas atbilstību augstāka juridiskā spēka tiesību normām, kura faktiski ir aizskārusi personas pamattiesības. Tādējādi, izskatot lietu, kas ierosināta pēc konstitucionālās sūdzības, būtiska nozīme ir piešķirama tieši lietas faktiskajiem apstākļiem, kuros apstrīdētā norma ir aizskārusi pieteikuma iesniedzēja pamattiesības.

12.1. Apstrīdētā norma nosaka aizliegumu ikvienam kopīpašniekam vienpersoniski rīkoties ar visu kopīpašumā esošo lietu vai tās atsevišķu daļu. Tādā veidā atsevišķa kopīpašnieka tiesības tiek ierobežotas, un par priekšnoteikumu rīcībai ar kopējo lietu kļūst visu kopīpašnieku piekrišana. Šāda regulējuma sekas ir tādas, ka atsevišķa kopīpašnieka tiesības uz kopīpašumu ir ierobežotas vairāk nekā vienīgā īpašnieka tiesības uz nedalītu lietu.

Apstrīdētā norma Civillikumā ir pārņemta no 1864. gada Vietējo likumu kopojuuma III daļas 929. panta, kas *expressis verbis* noteica: „Rīkoties ar kopīpašuma priekšmetu, kā visumā, tā arī noteiktās atsevišķās daļās, drīkst tikai ar visu dalībnieku kopīgu piekrišanu; bet ja kāds no viņiem rīkojas atsevišķi, tad šī rīcība nevien uzskatāma par spēkā neesošu, bet arī uzliek pēdējam pienākumu atlīdzināt pārējiem zaudējumus, kas ar to viņiem nodarīti.”

Vietējo likumu kopojuuma III daļas 929. panta būtība tika raksturota šādi: tas nosaka kopīpašnieku savstarpējo ar kopīpašumu saistīto tiesību un pienākumu apjomu; rīcībai ar visu kopīpašumu nepieciešama visu kopīpašnieku beznosacījumu piekrišana; ikvienam kopīpašniekam ir tiesības aizliegt pārējiem kopīpašniekiem rīkoties ar visu kopīpašumu; aizlieguma pārkāpuma gadījumā kopīpašniekam, kas cietis no citu kopīpašnieku prettiesiskas rīcības, ir tiesības uz zaudējumu atlīdzību; kopīpašnieka noteiktajam aizliegumam jābūt vērstam uz kopējās lietas saglabāšanu un pavairošanu; aizliegums, kas kopējai lietai nodara zaudējumus, to apdraud vai rada negatīvas sekas citam kopīpašniekam, ir pamats: a) prasībai par kopīpašuma dalīšanu, b) ja nav vēlmes prasīt kopīpašuma dalīšanu – prasībai tiesā par šāda aizlieguma prettiesiskumu un atļauju noteiktai rīcībai ar kopējo lietu; ikviens kopīpašnieks neatkarīgi no citu kopīpašnieku piekrišanas ir tiesīgs vienpersoniski izmantot visus tiesiski pamatotos līdzekļus, lai atturētu trešās personas no kopīgās lietas apdraudējuma [*sk. Буковский В. (Сост.) Сводъ гражданских узаконений губерний Прибалтийских (съ продолжением 1912-1914 гг. и съ разъяснениями) въ 2 томах. Томъ I, содержащии Введение, Право семейственное, Право вещное и Право наследования. Рига: Г. Гемпель и Ко, 1914, сс. 398 – 399*].

12.2. Izskatāmajā lietā izšķiroša nozīme ir tam apstāklim, ka apstrīdētā norma piemērota uz likuma pamata pastāvošu piespiedu nomas tiesisko attiecību ietvaros. Šādos gadījumos iznomātājs un nomnieks nomas tiesiskās attiecības nodibina nevis labprātīgi vienojoties, bet gan izpildot likumā noteiktu pienākumu.

Likuma „Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un kārtību” 14. panta pirmās daļas 1. – 4. punktā minētajos gadījumos ēkas (būves) īpašnieks lieto citai personai piederošu zemesgabala daļu, pamatojoties uz likumu, nevis līgumu.

Savukārt likuma „Par valsts un pašvaldību dzīvojamo māju privatizāciju” 54. panta pirmā daļa noteic, ka zemesgabala īpašniekam ir pienākums noslēgt zemes nomas līgumu ar privatizētā objekta īpašnieku.

Satversmes tiesa jau norādījusi, ka šīs tiesiskās attiecības ir noteiktas sabiedrības interesēs un to mērķis ir nodrošināt ēku īpašnieka piekļuvi savam nekustamajam īpašumam. Likumdevējs, paredzot zemesgabala īpašniekam pienākumu noslēgt zemes nomas līgumu ar ēkas īpašnieku, ir nodrošinājis ēkas īpašnieka tiesības netraucēti valdīt un lietot viņam piederošo ēku (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 13. februāra sprieduma lietā Nr. 2008-34-01 12., 19. un 24. punktu*).

12.3. Līdz ar to, izvērtējot apstrīdētās normas atbilstību Satversmei, jāņem vērā tas, ka tā piemērota piespiedu nomas tiesisko attiecību ietvaros. Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst augstāka juridiska spēka normai, jo radījusi nelabvēlīgas tiesiskās sekas Pieteikuma iesniedzējam kā vienam no Zemesgabalu kopīpašniekiem. Tā kalpojusi par pamatu tam, lai piespiedu nomas attiecību dalībniekam – Zemesgabala kopīpašniekam liegtu tiesības saņemt nomas maksu.

Tādējādi Satversmes tiesa izvērtēs apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma atbilstību Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem, ciktāl tā attiecas uz kopīpašuma institūtu piespiedu nomas tiesiskajās attiecībās.

13. Satversmes 105. pants paredz gan īpašuma tiesību netraucētu īstenošanu, gan arī valsts tiesības sabiedrības interesēs ierobežot īpašuma izmantošanu. Proti, vispārējais princips – īpašuma netraucēta izmantošana – vienmēr ir aplūkojams kopsakarā ar valsts tiesībām ierobežot īpašuma izmantošanu.

Īpašuma tiesības var ierobežot, ja ierobežojums ir attaisnojams, proti, Satversmes tiesai jāvērtē:

- 1) vai pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu;
- 2) vai ierobežojumam ir leģitīms mērķis;

3) vai ierobežojums ir samērīgs ar tā leģitīmo mērķi (*sk. Satversmes tiesas 2002. gada 20. maija spriedumu lietā Nr. 2002-01-03 un 2009. gada 19. novembra sprieduma lietā Nr. 2009-09-03 12. punktu*).

13.1. Pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu, proti, apstrīdētā norma ir ietverta Civillikumā, kura spēks tika atjaunots ar 1992. gada 14. janvārī Augstākās padomes pieņemto likumu „Par Latvijas Republikas 1937. gada Civillikumu”. Lietā nav materiālu, kas radītu šaubas par to, ka apstrīdētā norma pieņemta pienācīgā kārtībā.

Tādējādi īpašuma tiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu.

13.2. Ikviena pamattiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, proti, ierobežojumam ir jābūt noteiktam svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2005. gada 22. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-19-01 9. punktu*).

Pienākums norādīt un pamatot šāda ierobežojuma leģitīmo mērķi Satversmes tiesas procesā visupirms ir institūcijai, kas izdevusi apstrīdēto aktu, konkrētajā gadījumā – Saeimai.

Saeima savā atbildes rakstā norādījusi, ka likumdevēja pienākums ir aizsargāt ikviena kopīpašnieka tiesības. Tātad apstrīdētā norma esot pieņemta citu personu tiesību aizsardzības nolūkā. Arī Pieteikuma iesniedzējs atzīst, ka apstrīdētās normas leģitīmais mērķis ir citu kopīpašnieku tiesību aizsardzība.

Kopīpašums var rasties uz tiesiska darījuma, likuma, tiesas sprieduma vai administratīvā akta pamata. Līdz ar to apstrīdētajai normai ir būtiska nozīme arī citās tiesību sistēmas jomās, piemēram, ģimenes, mantojuma un saistību tiesībās.

Kā jebkurām īpašnieka tiesībām, arī kopīpašnieku tiesībām piemīt gan pozitīvais, gan arī negatīvais saturs. Kopīpašnieka tiesību negatīvais saturs ir tiesība iebilst pret tādu viena kopīpašnieka vai visu pārējo kopīpašnieku rīcību, ar kuru viņi mēģina bez kopīpašnieka piekrišanas apgrūtināt īpašuma priekšmetu ar lietu tiesībām, atsavināt to pilnībā vai pa daļām vai arī kaut kā to pārgrozīt. Savukārt kopīpašnieka tiesību pozitīvais saturs ir tiesības valdīt, lietot kopīpašuma priekšmetu un rīkoties ar to kā kopumā, tā arī pa noteiktām atsevišķām daļām, bet tikai ar visu

pārējo kopīpašnieku piekrišanu (*sk.: Rozenfelds J. Lietu tiesības. 4. labotais, papildinātais izdevums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2011, 52. – 53. lpp.*).

No vienas puses, apstrīdētā norma aprobežo kopīpašnieka rīcības brīvību. Tomēr, no otras puses, tās regulējums balstās uz kopīpašuma institūta būtību un nodrošina tādu tiesisko stāvokli, ka ikviena kopīpašnieka, tostarp Pieteikuma iesniedzēja, tiesības tiek aizsargātas un visu kopīpašnieku savstarpējās attiecībās tiek ievērots taisnīgums. Apstrīdētā norma nosaka tādu rīcības modeli, kas vienlaikus gan ierobežo, gan arī aizsargā katra kopīpašnieka tiesības uz kopīpašumā esošo lietu.

Satversmes tiesa piekrīt lietas dalībnieku viedoklim, ka apstrīdētās normas mērķis ir taisnīgi sadalīt tiesības un pienākumus, lai tiesības uz īpašumu spētu īstenot ikviens no kopīpašniekiem.

Līdz ar to var secināt, ka apstrīdētajā normā paredzētā ierobežojuma leģitīmais mērķis ir aizsargāt citu cilvēku tiesības.

14. Lai noskaidrotu, vai ierobežojums ir samērīgs ar leģitīmo mērķi, kuru valsts, nosakot šo ierobežojumu, vēlējusies sasniegt, nepieciešams pārbaudīt, vai tiek nodrošināts saprātīgs līdzsvars starp personas pamattiesību ierobežojumu un sabiedrības interesēm. Proti, ir jāizvērtē, vai likumdevēja pieņemtajās tiesību normās ietvertais ierobežojums atbilst samērīguma principam:

pirmkārt, vai likumdevēja lietotie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai;

otrkārt, vai šāda rīcība ir nepieciešama, proti, vai mērķi nevar sasniegt ar citiem, personas tiesības un likumiskās intereses mazāk ierobežojošiem līdzekļiem;

treškārt, vai likumdevēja rīcība ir atbilstoša, proti, vai labums, ko iegūst sabiedrība, ir lielāks par personas tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto kaitējumu.

Ja tiek atzīts, ka tiesību normā noteiktais ierobežojums neatbilst kaut vienam no šiem kritērijiem, tad ierobežojums neatbilst arī samērīguma principam un ir prettiesisks (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2002. gada 19. marta sprieduma lietā Nr. 2001-12-01 secinājumu daļas 3.1. punktu*).

14.1. Lai noskaidrotu, vai apstrīdētā norma ir piemērota leģitīmā mērķa sasniegšanai, jāņem vērā tas, ka saskaņā ar apstrīdēto normu viena vai vairāku kopīpašnieku rīcība ar kopējo lietu vai tās daļu bez visu pārējo kopīpašnieku piekrišanas nav spēkā. Atbilstoši Civillikuma 1068. panta otrajai daļai katram kopīpašniekam ir tiesības iebilst pret tādu viena vai vairāku kopīpašnieku rīcību, kas attiecas uz kopējo lietu vai tās daļu. Turklāt kopīpašniekam, kas ar lietu rīkojies bez visu pārējo kopīpašnieku piekrišanas, ir pienākums atlīdzināt šādas rīcības rezultātā nodarītos zaudējumus. Līdz ar to apstrīdētajā normā ir noteiktas ikviena kopīpašnieka, lai arī cik liela būtu viņa daļa, „absolūtās veto” tiesības, ko tas var izlietot, nepiekrītot rīcībai ar kopējo lietu (*sk.: Grūtups A., Kalniņš E. Civillikuma komentāri. Trešā daļa. Lietu tiesības. Īpašums. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 254. lpp.*).

Izņēmumu no apstrīdētajā normā noteiktā paredz Civillikuma 1068. panta trešā daļa, kas ļauj kopīpašniekam bez pārējo kopīpašnieku piekrišanas kopējā lietā izdarīt tādus pārgrozījumus, ko prasījusi nepieciešama vajadzība. Šādi pārgrozījumi kopējā lietā ir izdarāmi, lai uzturētu tās būtību vai pasargātu to no pilnīgas bojāejas, sabrukuma vai izpostījuma. Atsevišķs kopīpašnieks ir tiesīgs šādus pārgrozījumus izdarīt arī tad, ja pārējie kopīpašnieki nepiekrīt nepieciešamo pārgrozījumu izdarīšanai, lai gan viņiem, ņemot vērā kopējās lietas raksturu un stāvokli, ir pienākums tos izdarīt (*sk. Blaese H., Mende S. Das Sachenrecht. Lettlands Zivilgesetzbuch vom 28. Januar 1937 in Einzeldarstellungen. Bd. II, 2. Riga: Verlag der A/G „Ernst Plates”, 1940, S. 120*).

Līdz ar to var secināt, ka pastāv cēloņsakarība starp apstrīdēto normu un tās leģitīmo mērķi. Proti, apstrīdētā norma aizliedz ikvienam no kopīpašniekiem vienpersoniski rīkoties ar visu kopīpašumā esošo lietu. Savukārt šāds aizliegums ir tiešā cēloņsakarībā ar tā mērķi – gan neaizskart, gan arī aizsargāt katra kopīpašnieka tiesības uz kopīpašumā esošo lietu.

Tādējādi apstrīdētā norma ir piemērota leģitīmā mērķa sasniegšanai.

14.2. Apstrīdētajā normā noteiktais tiesību ierobežojums ir nepieciešams, ja nepastāv citi līdzekļi, kuri būtu tikpat iedarbīgi un kurus izvēloties pamattiesības tiktu ierobežotas mazāk. Vērtējot to, vai leģitīmo mērķi var sasniegt arī citādi,

Satversmes tiesa uzsver, ka saudzējošāks līdzeklis ir nevis jebkurš cits, bet tikai tāds līdzeklis, ar kuru var sasniegt leģitīmo mērķi vismaz tādā pašā kvalitātē (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 13. maija sprieduma lietā Nr. 2004-18-0106 secinājumu daļas 19. punktu*).

Satversmes tiesa jau vairākkārt savos spriedumos ir secinājusi, ka tai nav jāizvērtē, cik tāl alternatīvie risinājumi būtu vai nebūtu labāk piemēroti situācijas risinājumam (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2006. gada 8. marta sprieduma lietā Nr. 2005-16-01 15.8. punktu un 2009. gada 13. februāra sprieduma lietā Nr. 2008-34-01 22. punktu*).

Pieteikuma iesniedzējs nav norādījis, ka pastāvētu kādi vienlīdz iedarbīgi alternatīvie līdzekļi, kas ļautu apstrīdētās normas mērķi sasniegt tikpat efektīvā veidā. Tāpat lietā nav materiālu, kas norādītu uz alternatīviem līdzekļiem, ar kuriem leģitīmo mērķi varētu sasniegt tādā pašā kvalitātē.

Arī pētījumā par Civillikuma lietu tiesību daļas modernizāciju nav konstatēta nepieciešamība apstrīdētajā normā ietverto regulējumu attīstīt, paredzot kopīpašniekam vienpersoniskas tiesības rīkoties ar kopīpašumā esošo lietu (*sk. Tieslietu ministrijas 2007. gada pētījuma „Par Civillikuma lietu tiesību daļas pirmās, otrās un trešās daļas modernizācijas nepieciešamību” 28. – 31. lpp. <http://www.tm.gov.lv/lv/ministrija/imateriali/petijumi.html>, aplūkots 2011. gada 14. oktobrī*).

Apstrīdētā norma vienlīdz aizsargā visu kopīpašnieku tiesības, kā arī nodrošina, ka ikviens no tiem var taisnīgi īstenot savas tiesības uz īpašumu.

Līdz ar to apstrīdētā norma ir nepieciešama leģitīmā mērķa sasniegšanai.

14.3. Pieteikuma iesniedzējs norādījis, ka apstrīdētā norma tā tiesības ierobežojot vairāk, nekā sabiedrība iegūstot no šīs normas pastāvēšanas. Tādēļ Satversmes tiesa izvērtēs, kā izpaužas negatīvās sekas, kas rodas atsevišķam kopīpašniekam, un vai pastāv līdzekļi, kas tam ļautu aizstāvēt savas tiesības vai novērst no kopīpašuma izrietošos aprobežojumus.

Izvērtējot, vai labums, ko iegūst sabiedrība, ir lielāks par personas tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto kaitējumu, izskatāmajā lietā izšķiroša nozīme ir

tam, ka apstrīdētā norma piemērota uz likuma pamata pastāvošu piespiedu nomas tiesisko attiecību ietvaros.

14.3.1. Pieteikuma iesniedzējs kā galveno argumentu konstitucionālajā sūdzībā norādījis to, ka apstrīdētā norma esot novecojusi un neesot piemērota pašreizējo tiesisko attiecību noregulēšanai. Proti, apstrīdētā norma esot radusies deviņpadsmitā gadsimta vidū un divdesmitā gadsimta sākumā, kad neesot bijis nedz dalītu nekustamo īpašumu, nedz arī zemes piespiedu nomas tiesisko attiecību.

Nevar noliegt, ka tiesiskā realitāte kopš apstrīdētās normas ietveršanas Civillikumā ir ievērojami mainījusies. Būtiski mainījies ir gan valsts ekonomisko, gan sociālo, gan politisko, gan arī tiesisko attiecību konteksts. Tomēr laika posms, kas pagājis kopš apstrīdētās normas pieņemšanas brīža, pats par sevi nevar būt par pamatu tam, lai šī norma tiktu atzīta par neatbilstošu augstāka juridiskā spēka tiesību normām. Tikai tādos gadījumos, ja apstrīdētā norma neatbilst faktiskajai sociālajai realitātei vai nonāk pretrunā ar tiesiskajām attiecībām, kas sabiedrības attīstības gaitā kļuvušas par dominējošām, var tikt pārskatīta šīs normas konstitucionalitāte.

Satversmes tiesa norāda, ka nav pamatoti kopīpašuma tiesību institūta un apstrīdētajā normā ietvertā regulējuma rašanos saistīt ar deviņpadsmitā gadsimta vidu vai divdesmitā gadsimta sākumu. Tiesību zinātnieki savos pētījumos, kas veltīti šim tiesību institūtam, tā izcelsmi saista tieši ar romiešu tiesībām (*sk., piemēram, Schmid, A. C. J. Handbuch des gegenwärtig geltenden gemeinen deutschen bürgerlichen Rechts, Band 1, Leipzig, 1847, SS. 4, 5; Konradi F., Walter A. Civillikumi ar paskaidrojumiem. Otrā grāmata. Lietu tiesības. Rīga: Grāmatrūpnieks, 1935, 193. – 200. lpp.*). Arī Vietējo likumu kopojuuma projekta izstrādē izmantotas romiešu tiesības (*sk. Нольде А. Э. Очерки по истории кодификации местных гражданских законов при графе Сперанском. Вып. 2. Кодификация местного права прибалтийских губерний / А.Э. Нольде. – СПб.: Сенатская типография, 1914, с. 136*).

Viedoklis, ka kopīpašuma institūts gan Vietējo likumu kopojumā, gan Civillikumā pārņemts (recipēts) no romiešu tiesībām, *expressis verbis* ir izteikts vairākkārt (*sk., piemēram, Tieslietu ministrijas juriskonsultācijas locekļa V. Dāvida*

runu radiofonā. Valdības Vēstnesis, 1937. gada 17. marts, Nr. 62; Grūtups A., Kalniņš E., 247. lpp.; Tieslietu ministrijas pētījums, 29. lpp.).

Nav pamatots arī Pieteikuma iesniedzēja apgalvojums, ka deviņpadsmitā gadsimta vidū un divdesmitā gadsimta sākumā neesot bijis dalītu nekustamo īpašumu. Jau pirms Civillikuma pieņemšanas Latvijā pastāvēja trīs dažādi dalītā īpašuma veidi, proti, gruntsnoma (obroks), dzimtsnoma un cinšs. Atbilstoši Vietējo likumu kopojuma 943. pantam dalīto īpašumu nodibināja vai nu uz likuma, vai arī privāta rīkojuma pamata. Kaut arī dalītā īpašuma un pašreiz spēkā esošo piespiedu nomas attiecību rašanās cēloņi ir atšķirīgi, tas nemaina dalītā īpašuma jēgu: virsīpašnieks patur tiesību uz lietas būtību. Šī tiesība uz lietas būtību izpaužas tā, ka virsīpašnieks, tiklīdz izbeidzas lietotāja tiesība, var šo nekustamo īpašumu iegūt no jauna savā pilnīgā īpašumā, izņemot tikai to gadījumu, kad nekustamais īpašums noteikts īpašumtiesīgam lietotājam uz mūžīgiem laikiem (*sk. V. Dāvida runu radiofonā*).

Likuma par Civillikuma spēkā stāšanās laiku un pārejas noteikumiem 37. pantā bija īpaši noteikts, ka virsīpašniekam nav tiesību patvaļīgi paaugstināt obroka, cinša un nomas maksas limitus virs likumā noteiktajiem. Pie tam paredzēts, ka šādas virsīpašnieku attiecības pastāv arī pēc Civillikuma spēkā stāšanās, līdz dalītā īpašuma pilnīgai likvidācijai (*sk. Likumu par Civillikuma spēkā stāšanās laiku un pārejas noteikumiem. Valdības Vēstnesis, 1937. gada 21. septembris, Nr. 213*).

Par dalīta īpašuma izplatību liecināja, piemēram, tas, ka Rīgas administratīvajās robežās bija tikai nedaudz īpašumu ar pilnām īpašuma tiesībām. Attiecībā uz lielāko daļu īpašumu Rīgas pilsētai bija virsīpašuma tiesības. Pilsētām kā virsīpašniekiem bija pirmpirkuma tiesības gadījumos, kad apakšīpašnieki savas tiesības pārdeva.

Vienlaikus ar Civillikuma pieņemšanu aizsākās mēģinājumi atteikties no dalītā īpašuma institūta. Šis aspekts saistībā ar Civillikuma spēkā stāšanos tika īpaši uzsvērts, norādot, ka „viens no svarīgākajiem jauninājumiem lietu tiesību daļā jaunajā Civillikumā tomēr ir tā sauktā „dalītā īpašuma” atmešana” (*V. Dāvida runa radiofonā*). Šim nolūkam 1938. gada 15. decembrī tika pieņemts Likums par dalītā īpašuma tiesību atcelšanu, kurš vēsturisko apstākļu dēļ netika īstenots (*sk. Likumu*

par dalītā īpašuma tiesību atcelšanu. Valdības Vēstnesis, 1938. gada 16. decembris, Nr. 286).

Līdz ar to secināms, ka gan kopīpašuma institūts, gan dalītā īpašuma institūts Latvijā pastāvēja arī deviņpadsmitā gadsimta beigās un divdesmitā gadsimta sākumā. Šo tiesību institūtu tiesisko attiecību dalībnieki bija ne vien privātpersonas, bet arī valsts un pašvaldības.

Tāpat nevar uzskatīt, ka kopīpašuma institūts, lai arī tā piemērošanu patlaban regulē citas tiesību normas un speciālie likumi, pašreizējās tiesiskajās attiecībās būtu atzīstams par novecojušu.

14.3.2. Pieteikumā norādīts, ka apstrīdētā norma paredzot nesamērīgu personas pamattiesību ierobežojumu, jo liedzot celt prasību tiesā un saņemt nomas maksu par Zemesgabalu domājamām daļām, kuru īpašnieks ir Pieteikuma iesniedzējs.

Turpretim Saeima, kā arī lietā pieaicinātās personas – Tieslietu ministrija un M. Osis – ir vienprātis par to, ka apstrīdētajai normai nav šāda satura un ka Pieteikuma iesniedzēja pamattiesību aizskārums radies nevis apstrīdētās normas piemērošanas dēļ, bet gan tādēļ, ka neprasmīgi izmantoti vai nav izmantoti visi pieejamie civilprocesuālie tiesību aizsardzības līdzekļi. Proti, pamats prasības noraidīšanai vispārējās jurisdikcijas tiesā bija nevis apstrīdētā norma, bet gan prasības pieteikumā formulētais prasījums, kurš attiecas uz visas kopīpašumā esošās lietas lietošanu un kura apmierināšanas gadījumā tiktu apgrūtinātas citu kopīpašnieku tiesības.

Satversmes tiesa secina, ka pretēji konstitucionālajā sūdzībā norādītajam Pieteikuma iesniedzējs prasību ir cēlis tādā veidā, kas attiecībā uz kopīpašumā esošajiem Zemesgabaliem aizskar citu kopīpašnieku tiesības. Pieteikuma iesniedzēja piedāvātie līguma nosacījumi skāra plašāku jautājumu loku par nomas maksas noteikšanu uz likuma pamata pastāvošo nomas attiecību ietvaros.

No lietas materiāliem secināms, ka Pieteikuma iesniedzējs ir iegādājies visu Zemesgabalu domājamās daļas. Tādējādi tas savas labprātīgās izvēles rezultātā ir kļuvis par vienu no šo Zemesgabalu kopīpašniekiem. Pieteikuma iesniedzējam bija jāņem vērā tas apstāklis, ka Civillikumā noteikto kopīpašnieka tiesību un pienākumu apjoms atšķiras no nedalīta īpašuma īpašnieka tiesību apjoma. Līdz ar to

kopīpašnieka tiesības, arī aizstāvēt tās Civilprocesa likumā noteiktajā kārtībā, ir īstenojamas, ņemot vērā kopīpašuma tiesisko attiecību atšķirīgo raksturu.

Bez tam izskatāmajā lietā kopīpašnieka tiesības un pienākumus, kā arī to īstenošanas kārtību ietekmē vairāki citi tiesību akti, citastarp likums „Par zemes reformu Latvijas Republikas pilsētās” un likums „Par valsts un pašvaldību dzīvojamo māju privatizāciju”. Tādējādi Pieteikuma iesniedzējs varēja un viņam vajadzēja apzināties tiesiskās sekas un iespējamās tiesiska rakstura priekšnoteikumus savu kopīpašnieka tiesību īstenošanai, kā arī ar šo īstenošanu saistītās faktiskā rakstura grūtības.

Šādos gadījumos kopīpašniekam, ja tas ir iespējams, jāpanāk, lai tiktu noteikta kopīpašumā esošā nekustamā īpašuma dalītās lietošanas kārtība. Arī uz likuma pamata pastāvošas piespiedu nomas gadījumos kopīpašnieks nedrīkst rīkoties ar visu kopīpašumā esošo lietu, ja šāda rīcība var aizskart citus kopīpašniekus un tie nav devuši savu piekrišanu šādai rīcībai vai arī nekustamajam īpašumam nav noteikta dalītas lietošanas kārtība.

Ja attiecības starp zemesgabala īpašnieku un uz šā zemesgabala uzbūvētas dzīvojamās mājas īpašnieku ir izveidojušās uz likuma pamata, proti, izveidojušās tā saucamās piespiedu nomas attiecības, tad zemesgabala kopīpašniekam ir tiesības prasīt likumā noteikto nomas maksu proporcionāli tam piederošajai zemesgabala domājamai daļai neatkarīgi no citu kopīpašnieku piekrišanas šādam prasījumam (*sk. Tieslietu ministrijas viedokli lietas materiālu 108. lpp.*).

Tādējādi ir pamatots Saeimas un pieaicināto personu sniegtais viedoklis, ka Pieteikuma iesniedzēja celtā prasība netika apmierināta nevis apstrīdētās normas, bet gan Pieteikuma iesniedzēja paša izraudzīto tiesību aizsardzības līdzekļu dēļ.

Tāpat no vispārējās jurisdikcijas tiesas nolēmumiem secināms, ka tādā gadījumā, ja uz likuma pamata pastāvošo nomas attiecību ietvaros atsevišķs zemes kopīpašnieks ceļ prasību par nomas maksas noteikšanu un šī prasība neattiecas uz visa īpašuma lietošanu un neliedz citiem kopīpašniekiem likumā paredzētās tiesības, apstrīdētā norma nav šķērslis šādas prasības apmierināšanai (*sk. Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2009. gada 30. marta spriedumu lietā Nr. C30234305 un*

Senāta 2010. gada 29. septembra spriedumu lietā Nr. SKC-182/2010 lietas materiālu 1. sēj. 191. – 195. lpp.).

Līdz ar to apstrīdētā norma neliedz kopīpašumā esoša zemesgabala kopīpašniekam uz likuma pamata pastāvošu nomas tiesisko attiecību ietvaros pat tādā gadījumā, ja nav panākta vienošanās ar citiem kopīpašniekiem, celt tiesā prasību un panākt nomas maksas apmēra noteikšanu un tās piedziņu. Vienlaikus ir jāņem vērā tas apstāklis, ka starp zemesgabala kopīpašniekiem un dzīvojamās mājas īpašniekiem vai to pārstāvjiem pastāv vienotas nomas tiesiskās attiecības, kas attiecas uz visu zemesgabalu.

14.3.3. Vērtējot apstrīdētās normas samērīgumu un noskaidrojot, vai sabiedrības ieguvums no apstrīdētās normas ir lielāks par Pieteikuma iesniedzēja pamattiesību ierobežojumu, apstrīdētā norma aplūkojama kopsakarā ar citiem tiesiskajiem mehānismiem, kurus Pieteikuma iesniedzējs var izmantot, lai novērstu savu pamattiesību ierobežojumu. Proti, apstrīdētā norma, ņemot vērā kopīpašnieka tiesību un pienākumu īstenošanas priekšnoteikumus, kas izriet no kopīpašuma būtības, ir jāskata kopsakarā ar likuma regulējumu gan attiecībā uz kopīpašuma tiesisko attiecību izbeigšanu, gan attiecībā uz kopīpašnieku vienošanos par rīcību ar kopējo lietu. Atsevišķos gadījumos tiesiska vai faktiskā rakstura priekšnoteikumi rīcībai ar kopīpašumā esošo lietu var novest pie tā, ka kopīpašniekiem zūd interese saglabāt savu tiesisko stāvokli.

Šā iemesla dēļ Civillikuma 1074. pants paredz kopīpašnieka tiesības katrā laikā prasīt kopīpašuma dalīšanu. Tas ir tiesiskais instruments, kuru kopīpašnieks var izmantot piespiedu kārtā, lai kopīpašumu izbeigtu. Savukārt tad, ja attiecīgā zemesgabala dalīšana nav pieļaujama vai iespējama, Civillikuma 1075. pants paredz arī citus tiesiskus līdzekļus, ar kādiem tiesa var izbeigt kopīpašuma stāvokli. Proti, minētā norma nosaka: ja kopīpašnieki nevar vienoties par kopīgās lietas dalīšanas veidu, tad tiesa, raugoties pēc dalāmā priekšmeta īpašībām un lietas apstākļiem, vai nu piespriež katram no kopīpašniekiem reālas daļas, uzliekot, kad vajadzīgs, viena daļai zināmus servitūtus par labu otra daļai, vai atdod visu lietu vienam kopīpašniekam, ar pienākumu samaksāt pārējiem viņu daļas naudā, vai noteic lietu pārdot, izdalot ieņemto naudu kopīpašnieku starpā, vai arī izšķir jautājumu ar lozi, it

īpaši tad, kad jāizšķir, kam no kopīpašniekiem paturēt sev pašu lietu un kas no viņiem apmierināms ar naudu. Šādā gadījumā tiesas pienākums ir, ņemot vērā lietas faktisko apstākļu kopumu, pēc sava ieskata noteikt piemērotāko un taisnīgāko kopīpašuma dalīšanas veidu (*sk., piemēram, Senāta 2010. gada 12. maija sprieduma lietā Nr. SKC-122/2010 9. punktu*).

Bez tam, lai atrisinātu grūtības, kas izriet no kopīpašuma un skar tā lietošanu, kopīpašnieki var vienoties arī par kopējās lietas atsevišķas lietošanas kārtības noteikšanu, tās nodošanu viena kopīpašnieka vai trešās personas lietošanā, tās dalītu lietošanu vai individuālu lietošanu pēc kārtas. Turklāt likumdevējs, apstrīdētajai normai nepiešķirot imperatīvu raksturu, ir atstājis kopīpašnieku ziņā iespēju, noslēdzot attiecīgu vienošanos, izlemt jautājumu par to, vai rīcībai ar kopīpašumā esošo lietu ir nepieciešama visu kopīpašnieku piekrišana.

Satversmes tiesa norāda, ka Civillikuma 1074. un 1075. pantā ietvertais regulējums ir būtisks, jo kopīpašums tiešām nav pats vēlamākais īpašuma veids (*sk.: Čakste K. Civiltiesības. Rīga: [b.i.] 1937, 42. lpp.*). Kopīpašuma būtība rada neizbēgamas grūtības, kas attiecas, piemēram, uz kopīpašnieku vienošanos par kopīpašumā esošās lietas lietošanu vai augļu iegūšanu no tās. Arī izskatāmā lieta apliecina, ka Zemesgabalu atrašanās kopīpašumā ir apgrūtinājusi Pieteikuma iesniedzēja tiesību īstenošanu.

Tādējādi kopīpašuma tiesisko attiecību raksturs pieļauj gan kopīpašuma izbeigšanu, gan kopīpašnieku vienošanos par rīcību ar kopīpašumu.

15. Satversmes 105. pants piešķir likumdevējam plašu rīcības brīvību noteikt, kādas ir tās vispārējās sabiedrības vajadzības, kuru labad nepieciešams ierobežot īpašuma tiesību izmantošanu. Izskatot konstitucionālo sūdzību, Satversmes tiesas pienākums ir pārbaudīt, vai likumdevējs, izmantojot savu rīcības brīvību, nav nesamērīgi ierobežojis Satversmē nostiprinātās personu pamattiesības netraucēti baudīt īpašuma tiesības.

Izskatāmajā lietā secināms, ka nav iespējams sabiedrības intereses aizsargāt ar citiem, personas tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, jo, paplašinot viena kopīpašnieka tiesības rīkoties ar kopīpašumā esošo lietu, samazinātos citu

kopīpašnieku tiesību apjoms. Taču likumā ir paredzētas arī iespējas atsevišķam kopīpašniekam izmantot savu īpašumu, ciktāl ar to netiek aizskartas citu kopīpašnieku tiesības. Kopīpašuma institūts kopsakarā ar piespiedu nomu nosaka tiesisko kārtību un saskaņo dažādu personu atšķirīgās intereses. Apstrīdētā norma ir nepieciešama, lai iespēju robežās nodrošinātu līdzsvaru starp visu kopīpašnieku interesēm. Sabiedrības labums no apstrīdētās normas ir lielāks nekā atsevišķa kopīpašnieka tiesību ierobežojums, un likumdevējs ir izvēlējies leģitīmā mērķa sasniegšanai piemērotu regulējumu kā kopīpašnieku savstarpējo tiesisko attiecību regulēšanas līdzekli.

Līdz ar to apstrīdētā norma atbilst Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30. – 32. pantu, Satversmes tiesa

nosprieda:

atzīt Civillikuma 1068. panta pirmo daļu par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 105. pantam.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

G. Kūtris